

СПРИЙНЯТТЯ ЧАСУ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

© Паньків Олеся, 2014

Розглянуто Інтернет як певний соціокультурний простір, котрий радикально трансформує сприйняття простору та часу та призводить до зміни ціннісних та світоглядних орієнтацій людини. Сприйняття часу в інтернет-просторі охарактеризовано через такі особливості, як: пластичність, стиснення, “позачасовий час”, миттєвість, розтягнення, подовження. Визначено особливості просторово-часових змін в інтернет-мережі та їх вплив на умови функціонування та перетворення внутрішньої суті людини.

Ключові слова: інтернет-простір, віртуальна реальність, час, інформація, людина.

Olesia Pankiv. Peculiarities of Time Perception in the Internet Space.

Time as a form of existence involves the ideas about the transitional nature of all living objects and the human factor as the object and subject of time alteration. A person perceives and reflects time and simultaneously creates it in the process or his/her vital activity. The peculiarities of the current information society development, in particular the emergence of the Internet, require new methods, forms and approaches of time understanding. One of these approaches is a departure from a traditional way of time understanding as a universal characteristic of existence. The ideas of time “multiplicity” are getting more and more important. “Existential time experience” is one of the research methods of time perception. According to it, the time characteristics contradict the common properties of time including reversibility, relative “acceleration” or “deceleration” of the time process. In the virtual world there exist transitions from existence to non-existence because everything can start again and there are no points of “irreversibility”, time stopping and “dematerialisation” of space. If in reality time is irreversible and has one direction and the same speed, the subjective perception of the specific processes and phenomena of temporal changes varies depending on the nature of the process and the informational content of some systems. This phenomenon is especially obvious today when information is considered as the main activity of the society. The experimental investigations prove that those people, who experience positive emotions, underestimate the time intervals, in other words, the subjective time perception is quicker in comparison with the situation when people have negative emotions. The author inquires whether it is possible to speak about the existence of specific virtual time in this case or it is only a special form of subjective and psychological experience and a peculiar way of its formation. The estimation of the peculiarities and opportunities of the Internet is deemed to be a difficult task.

Key words: internet space, virtual reality, time, information, human being.

Останні десятиліття ХХ століття дали початок ряду явищ, які суттєво трансформували сучасну культуру. Серед них найсуттєвішим передусім є потужний розвиток інформаційних технологій і поширення особливого типу світовідчуття, концептуалізованого в численних філософських, культурологічних, соціологічних теоріях, який породжений появою Інтернету. Безперечно, в таких умовах постає завдання дослідити існування людини у новому інформатизованому соціумі, проаналізувати зміни її світоглядних та ціннісних орієнтацій. Спектр досліджень Інтернету охоплює низку проблем: від ствердження нового типу культури до вивчення

наслідків перебування в його просторах. Створення глобальної мережі Інтернет, яка стає основою комунікації, поступово зв'язує між собою велику кількість мереж і людей, елімінує відстані, які роз'єднують людей, стирає кордони між державами, створює умови для формування віртуальних спільнот, змінюючи стереотипи їх світосприйняття і спосіб життя і, як наслідок, отримує як позитивну, так і критичну вагу в формуванні сучасної культури. В Інтернеті значно збільшується швидкість і зменшується вартість поширення інформації, безкінечно розсуваються межі її передавання і сприйняття. Всесвітня павутина є унікальним засобом об'єднання всіх і кожного в "одну замкнену систему" (Т. де Шарден), оскільки Інтернет-простір не знає ні державних, ні національних кордонів, – це "світ, в який можуть увійти всі без привілеїв і дискримінації, незалежно від кольору шкіри, економічної або військової сили і місця народження" [1]. "Нова комунікативна система, – підкреслює М. Кастельс, – радикально трансформує простір і час – основні виміри людського життя. Місцеположення звільняються від своїх культурних, історичних, географічних значень і реінтегруються в функціональні мережі або в колажі із іміджів, що включені в поточний простір, котрий заміщує конкретний простір та місцеположення. Час також змінюється в новій комунікативній системі, де минуле, сьогоднішнє та майбутнє можуть програмуватися для взаємодії один з одним в одному і тому ж повідомленні. Поточний простір і безчасовий час стають матеріальними основами нової культури, яка виходить за межі певного досвіду і містить різноманітність систем презентації, що передалися за спадком" [4, с. 349].

На тему часу в Інтернет-просторі є різні погляди, навіть твердження, що його там немає, а існує свого роду електронне безсмертя. Оскільки час нероздільно пов'язаний з рухом, а мережа є рухом клієнтів від тексту до тексту, від серверу до серверу, то в мережі повинен бути і час. В.В. Нікітаєв, аналізуючи Web-світ, намагається його розглянути як певний "паралельний світ" [10], який побудований за своїми законами, має своє тіло і, звичайно, просторово-часову складову. Яким постає цей час в Інтернет-просторі, якими є особливості його сприйняття людиною, стане **метою даного дослідження**.

Сьогодні час і часовість все більше зсуваються в середовище людського буття, пронизують всі основні події життя людей, набувають значного екзистенціального значення в людській свідомості і бутті. Час зазвичай здається настільки очевидним, що будь-які спроби його дослідити стають безнадійними, і час швидше сприймається як певна інтуїтивно очевидна даність. У більшості випадків "ця даність виражена через такі метафори, як "плинність" або "потік" часу і побудована на повсякденному досвіді" [5, с. 5]. В наш час – час комп'ютерів та Інтернету як нових часозберігаючих та часоекономних технологій, здавалося б, час повинен максимально вивільнитися і, як наслідок, в людини має з'явитися більше вільного часу. Однак поява Інтернету, попри свої безперечні позитивні якості, привела до цілком протилежних результатів: час починає подрібнюватися на дрібні відрізки, в результаті чого в видається, що від нього нічого не залишається. На це звертає увагу М. Кастельс, котрий підкреслює, що "лінійний, незворотній, вимірний, передбачуваний час подрібнюється на частинки в мережевому суспільстві... Однак ми не просто стаємо свідками релятивізації часу в відповідно до соціальних контекстів або повернення до часової зворотності, такої, ніби реальність можна було б повністю замкнути в циклічні міфи. Трансформація ж більш масштабна: це змішування часу для створення вічного всесвіту, який не саморозширюється, а самопідтримується, не циклічного, а випадкового, не рекурсивного, а інкурсивного (incurusive): позачасовий час, котрий використовує технологію для того, щоб позбутися контексту свого існування і вибірково присвоювати будь-яку цінність, котру міг би запропонувати кожен контекст вічно-теперішнього" [4, с. 402].

Слід визнати, що з поширенням Інтернет-мережі вона стає не лише засобом інформаційно-комунікативним, а й специфічним середовищем з розвиваючим "агентом соціалізації", котрий формує особливу комунікативну субкультуру. Інтернет-мережа – це засіб формування масової свідомості та світорозуміння, світоорієнтації та віртуальної комунікації. Слід наголосити, що, мабуть, саме комунікація відіграє найважливішу роль, адже суб'єктивність створюється завдяки інтерсуб'єктивним відносинам однієї людини з іншою. Як стверджує Ю. Хабермас у своїй праці "Майбутнє людської природи" [16, с. 46], індивідуальне Я виникає винятково на соціальному

шляху виявлення внутрішнього змісту особистості назовні і може стабілізуватися тільки в мережі стабільно діючих відносин взаємного визнання з іншими людьми. Однак слід зазначити, що участь сучасної людини у віртуальній комунікації, (це ж саме стосується ігрової та пізнавальної діяльності), створює нові умови функціонування та перетворення внутрішньої суті людини. Телеприсутність, “досвід потоку”, “актуалізація досвіду потоку” супроводжуються зазвичай втратою відчуття реального часу та спричиняють виникнення ефекту цілковитого злиття індивіда з об’єктом. Власне ці зміни, що відбуваються у віртуальній реальності, призводять до трансформацій ціннісних та світоглядних орієнтацій людини. В доінформаційному суспільстві будь-яка комунікація мала визначену структуру, вимагала зусиль для подолання відстані, тобто вимагала простору та часу як певних посередників. Метою інформаційних технологій, зокрема Інтернету, є звільнення від цих посередників. “Зміна комунікацій (мов, способів і трансляції знаків і символів, засобів пересування людського тіла) змінює світ, переформовує його цілісність. З цього погляду, наприклад, потяг – це колосальний культурний феномен, грандіозний артефакт, який повністю змінив простір і час Російської імперії, змінивши відношення одночасності між подіями. Інтернет зі соціокультурного погляду є подібним до потягу або ж до друкарської машинки. Він змінює цілісність світу, вводячи нові просторово-часові порядки” [13]. Комунікація стає миттєвою і не прив’язаною до конкретного місця. Часу як способу визначення відстані вже не існує. Слід зазначити, що сама комунікація в Інтернет-мережі надає часу особливого значення. Так, вислів “завтра побачимось” в реальному значенні означатиме “побачимось на наступний день після сьогоднішнього”; однак в мережі цей вислів може тільки вказувати на майбутність моменту, даючи зрозуміти, що подія ще не відбулася і не відбувається. В подібний спосіб сприймаються слова “вчора” і “сьогодні”: користувач, котрий читає текст електронної переписки, не може і не повинен сприймати ці слова з відповідним значенням “день перед сьогоднішнім днем” і “сьогоднішній день”, оскільки даний текст міг бути написаний давно і часові рамки втратили свою актуальність. Багатомірністю й різновекторністю часу визначена можливість ведення Інтернет-листування. Часто у Форумі можна зустріти: “По-людськи зараз 7.55, а форум каже 1.12 – це що? Час застряг в мережі?” [14]. Це свідчить про те, що користувачі сприймають час як феномен, котрий можна моделювати, який здатний на самостійне, паралельне існування як відносно часу реального, так і самих віртуалів: час живе, оживає, застрягає. З таким феноменом часу ми не можемо зустрітися в класичному листуванні. Рух часу в інтернет-мережі, зокрема в листуванні, не є однолінійним, односпрямованим, а має три координати: календарний, текстовий, перцептивний час. Календарний час – природний, об’єктивно спливаючий, зовнішній відносно тексту, спрямований в одному напрямку і незворотний. Текстовий, подієвий час, може бути спроектований на хронологічну вісь, проте це не обов’язкова умова побудови тексту. Обов’язковим принципом побудови тексту є зв’язок усіх складових. Перцептивний час виражає позицію наратора, реальну або псевдореальну, в часі і просторі відносно подій тексту [3, с. 22]. У віртуальному просторі Інтернету календарний час – це реальний час, у якому перебуває користувач. Текстовий – час, який передбачає входження у віртуальну реальність. Перцептивний час – це позиція користувача відносно кіберпростору, це той час, в якому користувач себе відчуває. Інтернет-час – це час тих, хто живе в світі кібернетики, де немає літа й зими, дня і ночі, де час диктує не положення Сонця на небі, а перебування людини в Мережі” [18]. Отже, віртуальний час тече паралельно до часу реального і становить одну зі складових гіпердискурсу. Часовий вимір живого інтернет-листування швидкоплинний, хоча кожна подія має свою тривалість. Для мережевого листування характерним є миттєве реагування на події, тут час є дуже коротким: записи з’являються, виправляються, зберігаються й зникають. Це надає текстам короткочасної актуальності, яка є особливістю часу і дозволяє увійти в стан “аптайм” (“тут і сьогодні”), повніше сприймати комунікативну функцію, яка позбавлена переживань, оцінок, висновків, відволікає від проблем реального світу, знімає психологічне навантаження і сприяє позбавленню стану незадоволення. Ще у М. Гайдегера знаходимо: “Людина долає найдовші дистанції за найкоротший час... Але спішне долання всіх відстаней не приносить зі собою ніякої близькості; оскільки близькість полягає не в зменшенні відстані” [17, с. 316]. Час ущільнюється, стискається, подавлюється, блокується. В інтернет-мережі час з певної живої тривалості

перетворюється на фіксований товарний часопакет. “Час, як і гроші, стає незалежним фактором і набуває своєї товарної вартості” [8]. У продажу “повністю екіпіровані” блоки часу, кожен з яких є єдиним уніфікованим товаром, який містить певну кількість різноманітних компонентів: абонементи культурного споживання, продаж спілкування в “ток-шоу” і “зустрічах із цікавими людьми”, інтернет-чатах, розрекламовані псевдосвята, котрі підштовхують до зайвих фінансових витрат. З’являються дивовижні пропозиції на зразок: “Кант за 90 хвилин”, “Гегель за годину”, не кажучи вже про пропозиції “Схуднення за 6 днів” тощо. Швидкість та темп є важливими характеристиками сучасного інформаційного суспільства. “Швидкість – це наркотик”. Прийнято вважати, що швидкість розвиває той, хто рухається, однак сучасні комунікації дозволяють багато справ здійснювати без руху, сидячи в офісі чи вдома. Якраз рух за допомогою комунікації є масштабнішим, ніж той, який можна здійснити за допомогою фізичних переміщень і зустрічей. Відповідно, і швидкість процесів, пов’язана з інформаційними потоками, комунікацією, котра є невід’ємною складовою інтернет-мережі, також зростає. “Швидкість завдає також шкоди повільному часові. Вона погрожує заповнити всі прогалини, і ми продовжуємо, після усіх цих років, чекати на ще швидші комп’ютери і ще швидший інтернет-зв’язок. Усе зараз рухається швидше. Інформація не потребує простору у тому ж сенсі, що й автомобілі, але вона потребує часу. В міру того, як комп’ютерні мережі стають швидшими, ми звикаємо до інтернетного зв’язку, де час очікування в принципі – а часто й на практиці – мінімальний. І усе ж ми не будемо задоволені, поки доступ до *web-сторінок* не відбуватиметься у ту ж мить, коли ми натискаємо кнопку. Сьогодні дві секунди очікування є такими ж неприємними, як були 10 секунд декілька років тому” [2, с.192]. Швидкісні інформаційно-комунікаційні технології зумовлюють формування відчуття “миттєвості” буття. “Люди більше перейняті наступним моментом, аніж теперішнім”, наголошує Т. Еріксон. На ефект миттєвості, котрий спостерігаємо в сучасних медіатехнологіях, звернув увагу і Д. Рашкофф, котрий підкреслює, що “один окремих відеокліп дозволяє поєднати воедино образи подій світового значення, котрі відбувалися протягом багатьох років, і швидко проглянути їх один за одним. Ця технологія “семплірування” скорочує всю Історію до однієї миті” [12]. Сама людина сьогодні дуже зацікавлена в прискоренні часу. В його динаміці вона хоче більше споживати та встигнути, більше побачити і зробити, а для цього колишні темпи життя в жодному випадку не відповідають її сучасним вимогам, потребам і запитам, котрі випереджають навіть стандарти сьогодення. Е. Тоффлер у праці “Шок майбутнього” зазначає: “Все більше переключань туди-сюди, все менше часу на те, щоб не поспішаючи вникнути в одну проблему чи ситуацію в один проміжок часу. Ось що криється за смутним відчуттям, ... “Все рухається швидше.” Все дійсно відбувається швидше. Навколо нас. І через нас” [14, с. 46]. Заклик Й. Гете: “Зупинись, мить, ти прекрасна” вже не відповідає вимогам сучасного розвитку. Прекрасне тепер не сьогодення, а те, прийдешнє, котре несе привабливе нове.

Важливим моментом сприйняття часу в інтернет-просторі є можливість не тільки сповільнювати, пришвидшувати, а й мандрувати в часі. Як вважають дослідники цієї теми В. Е. Мешков, В. С. Чураков, комп’ютерна імітація машини часу має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Вони стверджують: “В інформаційному середовищі – комп’ютерній віртуальній реальності – можливо все!.. Так, наприклад, видавнича програма QuarkPosure, котра появилася в кінці минулого ХХ століття, дозволяє повернутись на три кроки назад, змінити параметри команди, після чого повернутись вперед і подивитись результат: що з цього вийшло? Тобто це щось на зразок експериментів з машиною часу...” [9]. На таку властивість Інтернету – відновлення дій у будь-який момент, – вказує і С.В. Коловоротний [6]. За цією властивістю Інтернет поводить себе так тоді, коли властивість оберненості задано логікою програми чи то гри: відновлення запасу сил у певного героя, відродження його життя, повторний запис у мережевому щоденнику. Сучасні психологи, котрі звертають увагу на особливості сприйняття часу в інтернет-просторі, зауважують, що людина в принципі спокійно сприймає усі моделі часу: легко долає порушення безперервності часу та його неоднорідність. Однак, єдине, що викликає в людині внутрішній психологічний опір – це обернення стріли часу, пов’язане не зі спогадами про минуле, а з можливістю активізації діяльності в цьому минулому. У такому випадку навіть існують припущення, що таке обернення порушує принцип

тотожності особистості та причинний зв'язок. Особливо важливим є саме причинний зв'язок, котрий, на думку Д. А. Поспелова, є настільки сильним, що відмова від нього неминуче приводить до втрати контакту зі світом, в якому необхідно діяти [11].

Тобто оволодіння часом стає надзвичайно складним для сучасної людини. Те, що вона опинилася попереду своїх можливостей, означає також і втрату традиційного шляху пошуку. Напряму у майбутнє залишився, але дорога стала інша. У зв'язку з цим людина опинилася в ситуації, яку В. Шекспір назвав “розривом зв'язку часів”. Абсолютизація власного “Я” через відчуття свободи та зростання можливостей завдяки інтернет-мережі відокремило її від традиційних цінностей, а, отже, від об'єктивної реальності, котра починає ставати для неї чужою. Однак змушені визнати, що сьогодні Інтернет – це вже реальність, певний символічний простір, який має історичні корені й свою філософію і який необхідний людині для самореалізації. Середовище Інтернету дуже стрімко “обживається” і пристосовується для перебування одночасно в реальному часі й відстроченому різночасовому просторі мільйонів людей різних країн” [7]. Часто спостерігається просторово-часова невизначеність в інтернет-мережі, котра проявляється порушенням зв'язності, узгодженості часових модусів (минулого, теперішнього і майбутнього), невизначеністю та скороченням часової перспективи, нерозвиненим практичним ставленням до часу та невмінням ефективно його використовувати. Разом з цим відчувається відчуження від теперішнього часу, цінності якого починають втрачати свій сенс.

1. Барлоу Дж. Декларация независимости Киберпространства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zhurnal.ru/staff/gorny/translat/deklare.html>. 2. Еріксон Т. Тиранія моменту: швидкий і повільний час в інформаційну добу / Т. Еріксон // пер. з англ. – Львів : Кальварія, 2004. – 196 с. 3. Золотова Г. А., Онипенко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка: Монография / Под общ. ред. Г.А. Золотовой . – М.: ИПО “Лев Толстой”, 1998. – 528 с. 4. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общества и культур / М. Кастельс // пер. с англ. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 606 с. 5. Керимов Т.Х. Поэтика времени / Т.Х. Керимов. – М.: Академический Проект, 2005. – 192с. – (Философские технологии). 6. Коловоротный С.В. Виртуальная реальность: манипулирование временем и пространством. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mytests.ru/articles/378>. 7. Компанцева Л. Ф. Гендерные основы Интернет-коммуникации в постсоветском пространстве : Монография / Л.Ф. Компанцева. – Луганск : Альма-матер, 2006. – 392с. 8. Мамфорд Л. Механический ритм жизни. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scepis.net/library/id938.html>. 9. Мешков В.Е., Чураков В.С. Информационная машина времени. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chronos.msu.ru/RREPORTS/problema_vremeni/meshkov_informatsionnaya.htm. 10. Никитаев В.В. Пространство и время WWW. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iph.ras.ru/elib/VliyanInternet4.html>. 11. Поспелов Д.А. Где исчезают виртуальные миры? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.raai.org/library/ainews/2003/3/pospelov.doc>. 12. Рашкофф Д. Медиавирус. Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bookmate.com/books/vVCWuBsD>. 13. Тарасенко В. Антропология Интернет: самоорганизация “человека кликающего”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dironweb.com/klinamen/dunaev4.html>. 14. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер // пер. с англ. — М.: ООО “Издательство АСТ”, 2002. – с. 552. 15. Форум про виртуальный час. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum/sh0wthread.php>. 16. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы / Ю. Хабермас // пер. с нем.- М.: Изд-во “Весь Мир”, 2002. – 144 с. 17. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / М.Хайдеггер // пер. с нем. – М.: Република, 1993. – с. 448. 18. Целых А. Общий архив для общего Интернета. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internet.ru>.